

Ценко М. Б.

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
кандидат філософських наук, доцент,
доцент кафедри культурології

ORCID ID:

<https://orcid.org/0000-0001-8781-8443>

ТРАНСФОРМАЦІЯ ІНСТИТУТУ СІМ'Ї У МОРАЛЬНОМУ ВИМІРІ

Тема проблем і цінностей сімейних відносин завжди була об'єктом широкого дослідження і розглядалась багатьма науковцями у філософському, педагогічному, культурологічному, психологічному аспектах. Але, останнім часом, вітчизняні наукові дослідження поступилися статистичним та соціологічним фактам і спостереженням, які не задовольняють потреб осмислення сенсу і змісту цього соціального інституту в українській культурній сучасності. В останні десятиліття суттєво змінилися форми сім'ї, мотивація її створення, чинники, які сприяють або перешкоджають її існуванню, зрештою, сам сенс сім'ї у сучасному і майбутньому часі. Внаслідок цих трансформацій змінилися і духовні моральні цінності сім'ї, що стало предметом нашого дослідження.

За даними Міністерства юстиції України за останні два роки українці частіше розлучалися, аніж одружувалися. Статистика свідчить, що до 40% укладених шлюбів розпадаються, а Україна знаходиться на третьому місці у Європі за кількістю розлучень. Фахівці зауважують, що найбільша кількість розлучень в Україні припадає на періоди гострих економічних криз. Отже, зважаючи на складну соціально-економічну і політичну ситуацію в країні, українська сім'я знаходиться у стані постійного відповідного тиску і випробувань, які суттєвим чином впливають не тільки на її стійкість, а й на можливість існування. Матеріальні труднощі призводять до взаємного незадоволення подружніми стосунками, до втрати поваги, чуттєвості, часто до розриву відносин.

Чинниками такого проблемного морального становища у сім'ї стають зовнішні, об'єктивні причини. І «виживання» сім'ї, за умов неможливості змінити, подолати об'єктивні обставини, полягає в здатності членів сім'ї бути морально стійкими, взаємно толерантними, психологічно чуйними. Отже, сім'я, будучи соціальним інститутом, суттєво залежна від об'єктивних обставин існування, разом із тим, є власним морально-психологічним інститутом, існування якого обумовлене суб'єктивними, в першу чергу, моральними чинниками.

Для більшості сучасних сімей актуальними є традиційні за формою моральні засади шлюбно-сімейних стосунків: кохання, вірність, обов'язок, відповідальність, повага, підтримка тощо. Проте, за змістом і способами реалізації у цих моральних компонентах виникли видозміни.

Відбувається поступове видалення деяких складових, підміна одних цінностей іншими, утвердження нових форм.

Так, кохання, яке традиційно було основою шлюбу і сім'ї, у сучасних відносинах не вважається важливим та обов'язковим. На перший план все частіше виходять раціональні орієнтири, практичність і користь у виборі як супутника, так і ціннісної основи подружнього та сімейного життя. Це зумовлено тим, що сучасні люди живуть у нових соціально-економічних і культурних умовах, які передбачають кмітливу діяльність, швидку ситуативну реакцію і прибуток, раціональну обробку великого обсягу інформації, економію часу і зусиль тощо. Інтенсивність і насиченість, фрагментарність і строкатість життя і діяльності людини майже суперечать умовам і вимогам кохання.

Кохання – це форма особистого почуття і ставлення до об'єкту кохання, що базується на абсолютизації обраця, почуттєво-духовному тяжінні, переживанні та прагненні його. Народження і продовження кохання вимагають від суб'єктів почуттєвого та інтелектуального напруження, відданої, безкорисливої, повсякденної діяльності щодо постійного створення і відтворення стосунків кохання. У сучасних же формах сімейних стосунків люди не здатні «працювати» на кохання, зберігати вірність, бути безкорисливими. Нормою стало уявлення про можливість легкої зміни партнерів, побудови стосунків на основі чинників, які не включають моральної компоненти.

Нові (порівняно з минулим) для нашого менталітету мотивації створення близьких стосунків урізноманітнили і форми шлюбних відносин. Яскраво простежується тенденція щодо спадання значення традиційного шлюбу, який передбачає офіційну державну реєстрацію. Все частіше шлюбні відносини набувають, так званих, альтернативних форм: віргінальний, сезонний, комунальний, відкритий, гостьовий, раціональний, гомосексуальний, консенсуальний, годин-шлюб, childfree, полігамний, поліандричний, інтернет-шлюб тощо.

Чинником, який поєднує всі ці види шлюбів, виступає вільна вибірковість супутника, проте критерії вибору різні і часто морально не ангажовані. Не є визначальною в них і репродуктивна функція сім'ї, проте важливішим є самоцінність інтимних стосунків і узгодження форм їх виявлення. Особистісна складова носить варіативний характер. При сумнівності визнання цінності особистості партнера такі моральні вимоги, як взаємна повага людської гідності, відданість, вірність, довіра не входять у коло ґрунтовних

засад сімейних відносин. Альтернативними передумовами спільного існування виступають комфортність і зручність, матеріальна забезпеченість і вигідність, мінімальна кількість побутових і моральних обов'язків, а також взаємної відповідальності.

Усвідомлення такого стану висуває низку запитань і роздумів щодо оцінки таких шлюбно-сімейних відносин, сенсу і майбутнього їх існування. У науковій і суспільній думці присутня різновекторність щодо оцінки характеру і перспектив сім'ї: з одного боку відстоюються традиційні соціальні та моральні основи сім'ї, з іншого – вони заперечуються і стверджується про руйнацію попередніх форм. Можна по-різному кваліфікувати і ставитись до трансформації інституту сім'ї, проте і самі зміни, і аналітика щодо них призводять до потреби виділення певних тенденцій.

По-перше, варто констатувати, що сім'я як інститут зазнає суттєвих змін, які стосуються її форм. Формальна трансформація є наслідком впливу соціокультурної і економічної перебудови у суспільстві. На родину екстраполюються цінності, що культивуються у суспільній свідомості і є зворотною стороною загальних суспільних змін: свобода самовиявлення, індивідуалізм, прагматизм, прагнення задоволення будь-яких потреб при найменших затратах сил тощо, що негативно відбивається на моральному і матеріальному стані сім'ї.

По-друге, родина як форма моральних відносин продовжує виступати цінністю для більшості українців. Через об'єктивні умови існування саме сім'я залишається місцем спокою, затишку, захисту, перепочинку. В ідеальній свідомості існує образ сім'ї як про духовини, осередку тепла, уваги, взаєморозуміння. Отже, фундаментальними для існування сім'ї залишаються моральні ціннісні орієнтири, тобто суб'єктивні чинники.

Наступна тенденція може бути позначена як трансформація пріоритетів провідних сімейних цінностей. Незважаючи на ідеалізацію сімейних відносин, на перший план висунулися позаморальні цінності: матеріальна спроможність, краса, сексуальна відповідність тощо. Видозмінилися й моральні орієнтири. Значущими стали не любов, а здатність пристосовуватися, не повага і співчуття, а самостійність, самодостатність, невтручання подружжя у справи один одного, турбота про дітей і подружжя підмінюється матеріальним забезпеченням.

Загрозою для існування сім'ї є загальна низька моральна культура сімейних відносин і тенденція до її зниження. Бажання одружитися, створити сім'ю все частіше не базується на знанні про подружнє життя, про взаємні обов'язки. Члени сім'ї не мають навичок і здібностей створювати моральну, гармонійну атмосферу буття родини. Отже, збереження повноцінного інституту сім'ї потребує не тільки державної економічної підтрим-

ки, а, більшою мірою, відродження, функціонування системи морального і сімейного виховання, яка має працювати на усіх рівнях освіти.

Щербина Е. Б.

Харківська державна академія дизайну

і мистецтв,

доцент кафедри українознавства

ORCID ID:

<https://orcid.org/0000-0001-5679-8873>

У ПОШУКАХ ІДЕНТИЧНОСТІ

Як відомо, у радянський період соціалістичний реалізм став «своєрідною радянською версією концептуального мистецтва». За думкою К. Склярєнко, соцреалізм можна розглядати як вітчизняну версію сюрреалізму, оскільки сюрреалістична «віра в могутність мрії набула в радянському суспільстві загального характеру» [4, с. 74–75].

Основні твори, виконані в душі соцреалізму, характеризувалися динамізмом, застиглістю, фальшивим пафосом. Зображення ордепоносців і «щасливих передовиків соціалістичної праці не мали нічого спільного із повсякденним проблемним побутом людей і боротьбою та усуванням «інакомислячих», загибеллю багатьох інтелектуальних, талановитих дисидентів у радянських концтаборах

Звичайно, далеко не всі митці задовольнялися канонами офіційного мистецтва. Ті художники, які, відмовляючись від застиглої, косної системи, намагалися знайти себе в інших напрямках творчості, що активно розвивалися в країнах Західної Європи, Америки, в першу чергу, візуального мистецтва, не залучалися до Співки художників і фактично не мали жодної підтримки своєї творчості, позбавлялися можливості влаштувати персональні виставки і отримувати замовлення в художньому фонді.

Тим не менше, митці відшукували альтернативні способи репрезентації своїх творів для вузького кола своїх колег, шанувальників.

Їх роботи, виконані в напрямі нефігуративного мистецтва, зазвичай, засуджувалися всіма засобами інформації і офіційними колами радянських художників. Тому частина з них змушена біла емігрувати (Вілен Барський, Володимир Стрельников), інша – взяла участь у дисидентському русі, що у 60-ті роки була пов'язана з відродженням національної ідеї. Доля частини з них була трагічною: засудження, ув'язнення (О. Заливаха), вбивство при нез'ясованих обставинах (А. Горська).

Міністерство освіти і науки України

**Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого**

Кафедра культурології

**ДУХОВНА КУЛЬТУРА УКРАЇНИ
ПЕРЕД ВИКЛИКАМИ ЧАСУ
(до 150-річчя заснування «Просвіти»)**

Тези доповідей учасників
Всеукраїнської науково-практичної конференції

м. Харків, 23 квітня 2018 р.

Харків
«Право»
2018

УДК 008(477)

Д85

Редакційна колегія:

*А. П. Гетьман (голова), В. О. Лозовой, О. В. Уманець,
Г. С. Савченко, О. А. Стасевська*

Д85 **Духовна** культура України перед викликами часу (до 150-річчя заснування «Просвіти») : тези доп. учасників Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Харків, 23 квіт. 2018 р.). – Харків : Право, 2018. – 212 с.

ISBN 978-966-937-408-0

Збірка містить тези доповідей учасників Всеукраїнської науково-практичної конференції «Духовна культура України перед викликами часу (до 150-річчя заснування «Просвіти»)», в яких висвітлені актуальні питання духовного буття сучасної України, національної ідентифікації та збереження культурної пам'яті.

Відповідальність за достовірність наданих матеріалів несуть автори.

УДК 008(477)

ISBN 978-966-937-408-0

© Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого, 2018
© Оформлення. Видавництво «Право», 2018

Гізімчук О. О.	Постать митця в українській культурі на прикладі видатної вітчизняної оперної співачки Соломії Крушельницької.....	57
Грицюк В. С., Гудзенко О. Ф.	Інтеграція культур і викладання соціально-економічних дисциплін іноземним студентам.....	60
Дробинш А. А.	Постать Леоніда Лісовського в українській музичній культурі.....	62
Дубровіна І. В.	Постать М. І. Вериківського як зразок збереження культурної пам'яті (за фондами НБУВ).....	64
Дягілев В. Е.	Інститут вищого образования – аксиологический детерминант развития современного общества	68
Зігура Є. А.	Традиції та новації в мистецтві України кінця ХІХ – початку ХХ ст.....	70
Кармазін А. О.	Творча діяльність М. І. Вериківського: досвід збереження національної культурної пам'яті.....	73
Карчова Ю. І.	Традиції та новації в сучасному народнопісенному виконавстві України	75
Коваленко І. І., Панаїд Я. І.	Про деякі специфічні риси правової культури доби Київської Русі.....	78
Кошовалова І. Ю.	Культуротворча діяльність А. Вахнянина у дискурсі національного українського відродження.....	80
Пасмор Н. П.	Бібліотека як смислоутворююча детермінанта духовного простору сучасної України	83
Руснак Ю. М.	Творчий і педагогічний внесок Л. Н. Гінзбург у музичну культуру України	85
Савченко Г. С.	Лірична домінанта в сучасній українській професійній музиці.....	88
Середа О. В.	Принцип свободи совісті в умовах глобалізації: правовий та богословський аспекти.....	91
Сердюк О. В.	Український інтелігент ХІХ століття як універсальний культурний діяч	94
Стасевська О. А.	Концепт «історична пам'ять» в умовах трансформації українського суспільства	97
Уманець О. В.	Діяльність «Просвіти» в контексті національних культуротворчих процесів ХІХ ст.....	100

Ценко М. Б.	Трансформація інституту сім'ї у моральному вимірі	104
Щербина Е. Б.	У пошуках ідентичності	107

Студентська трибуна

Аліпова М. І.	Українська національна ідея як основа буття нації.....	110
Антоненко О. О.	Іван Огієнко – борець за відродження української автокефальної православної церкви часів української революції (1917–1920 рр.).....	112
Белік А. С.	Традиції та новації у творчості Квітки Цісик	114
Білоусова Д. О.	Моральні проблеми українського суспільства у пострадянський період	115
Белушкіна Д. С.	Проблеми сучасної української літератури.....	117
Бережна В. Р.	Тенденції розвитку образотворчого мистецтва сучасної України	119
Бершаденко О. В.	Збереження національної ідеї українців у діаспорі	120
Бичківська М. Ю.	Загрози ідентичності в умовах інформаційного суспільства	122
Бондарчук Ю. В.	Моральні проблеми сучасного українського суспільства	124
Браун А. А.	Філософські погляди Григорія Сковороди як крок у майбутнє	125
Герасименко Л. М.	Композиторські прочитання 12-го псалма Т. Шевченка в аспекті жанрової сугестії	127
Гладченко М. Є.	Образ української жінки у вітчизняному мистецтві XIX ст.	129
Долгінцева Р. А.	Педагогіка партнерства в умовах глобалізації	131
Жихарєва О. М.	Проблеми моральності в культурі сучасної України	133
Зеленська К. С.	Тенденції розвитку сучасної української літератури	135
Зуєва Х. С.	Особенности оркестрового мышления Б. Н. Лятошинского на примере Увертюры на четыре украинские народные темы	136
Івченко В. О.	Відображення соціокультурної реальності в літературномуц інтер'єрі.....	138
Калімбет К. І.	Проблеми мови у сучасному художньому просторі України	140

Наукове видання

**ДУХОВНА КУЛЬТУРА УКРАЇНИ
ПЕРЕД ВИКЛИКАМИ ЧАСУ
(до 150-річчя заснування «Просвіти»)**

Тези доповідей учасників
Всеукраїнської науково-практичної конференції

м. Харків, 23 квітня 2018 р.

Відповідальність за зміст тез несуть автори

Видається в авторській редакції

Комп'ютерна верстка *А. Т. Гришченка*

Підписано до друку з оригінал-макета 12.04.2018.
Формат 60×84 1/16. Папір офсетний. Гарнітура Times.
Обл.-вид. арк. 12,13. Ум. друк. арк. 12,32. Вид. № 1885.
Тираж 150 прим.

Видавництво «Право» Національної академії правових наук України
та Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого
Україна, 61002, Харків, вул. Чернишевська, 80а
Сайт: www.pravo-izdat.com.ua
E-mail для авторів: verstka@pravo-izdat.com.ua
E-mail для замовлень: sales@pravo-izdat.com.ua

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів
видавничої продукції — серія ДК № 4219 від 01.12.2011 р.

Виготовлено у друкарні ФОП Почернін
Тел. (057) 717-28-80